

NP-pomicanje i posvojni genitiv

Kuna, Branko

Source / Izvornik: **Jezikoslovlje, 2003, 4, 245 - 261**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:799341>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-01**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

UDK 81'366.54

Izvorni znanstveni članak

Primljen 14. 04. 2004.

Prihvaćen za objavljivanje 29. 09. 2004.

Branko Kuna

Filozofski fakultet

Osijek

NP–pomicanje i posvojni genitiv

U članku se raspravlja o mjestu genitiva u izgradnji složenih NP te posebice o odnosu s drugim konkurentnim sintaktičkim sredstvima. U žarištu istraživanja, u kojem su primijenjene neke od modularnih sastavnica teorije načela i paramatera (TNP): X'-teorija, padežna teorija i teorija tematskih uloga, nalazi se NP-pomicanje posvojnoga genitiva s temeljno generiranog položaja na mjesto odrednika, odnosno na projekciju gdje se nalazi posvojni sufiks. Autor smatra kako između DP i NP u objašnjavanju toga fenomena valja uvesti novi sloj - funkcionalnu kategoriju Poss, a NP-pomicanje objašnjava se težnjom svake imenice da bude što bolje određena, aktualizirana. Provjerava se i utjecaj morfosintaktičkog obilježja određenosti kod morfoloških posvojnih oblika na druge sročne attribute.

Ključne riječi: dopuna, odrednik, NP-pomicanje, DP-pretpostavka, tematski genitiv, posvojni genitiv, posvojni pridjev, tematske uloge.

1. Uvod

U jezikoslovlju se za genitiv u fleksijskim jezicima uvriježeno tvrdi kako je on najčešći rekcijski padež imenica, odnosno najčešća gramatička oznaka imenica koje imaju sintaktičku ulogu atributa drugih imenica, zato se i poistovjećuje s atributnom (adnominalnom) ulogom. U generativnoj se gramatici stoga pod pojmom genitiva podrazumijeva padež koji upućuje na imeničnu skupinu - NP (Latewitz 1994: 118). Da je genitiv padež koji proistječe isključivo iz rekcijskih svojstava imenice koju određuju, vidi se i u tome što je atributna imenica, neovisno o sintaktičkoj ulozi cijele skupine, uvijek u genitivu (*kutija olovaka*, *bez kutije olovaka*, *s kutijom olovaka*). Zadaća je ovoga rada ispitati koja su ograničenja u pojavljivanju posvojnoga genitiva na mjestu dopune glave N u hrvatskom jeziku i pod kojim se uvjetima imenica pomiče na mjesto odrednika (specifikatora), odnosno zašto dolazi u projekciju gdje se nalazi posvojni sufiks.

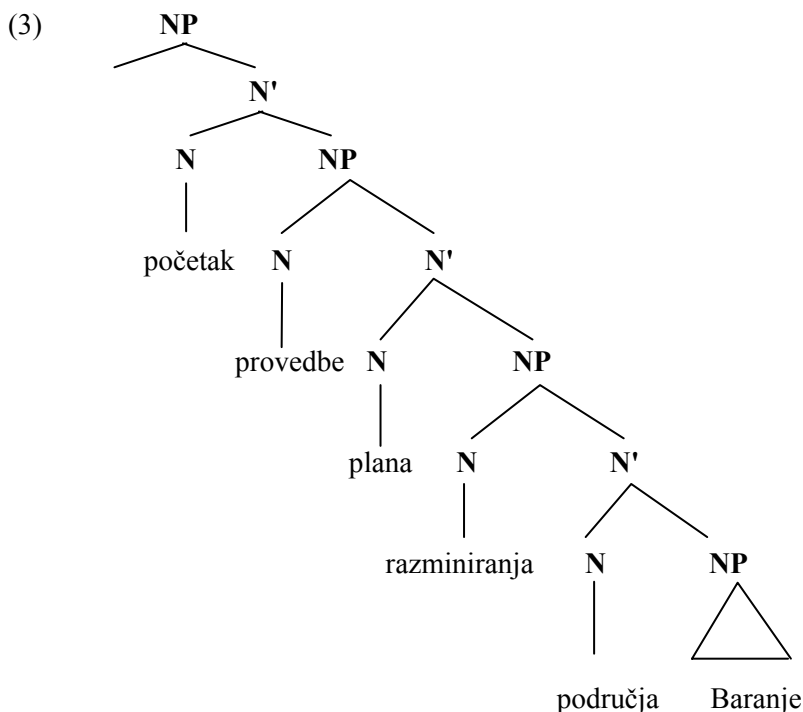
2. Mjesto genitiva u izgradnji NP

Jedno od svojstava genitiva u hrvatskom jeziku jest mogućnost njegova konsekutivnog ulančavanja u složene NP čineći tako redoslijed u kojem se kondenziraju brojni semantički i sintaktički odnosi među sastavnicama različite hijerarhije, a što sve pridonosi uporabnoj čestotnosti genitiva.¹ Odnosi međuzavisnosti i hijerarhiziranosti unutar takvih složenih ustrojstava ključni su za njihovu gramatičnost jer su jedni izrazi ovjereni, a drugi to nisu:

(1) početak provedbe plana razminiranja područja Baranje.

(2) *probijanje tunela Konstruktora.²

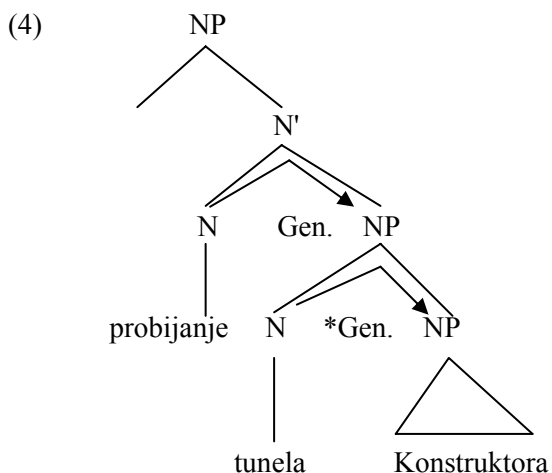
Iako formalno ista ustrojstva, jer u obje postoji imenica koja je glava, a genitivi su nanizani linearno jedan za drugim, druga je imenična skupina negramatična. Ono što ih razlikuje, jesu odnosi zavisnosti, te bi NP u prvom primjeru u skladu s X' – teorijom imao sljedeći strukturni prikaz:

¹ U tekstovima koji pripadaju znanstvenom stilu, čestotnost je genitiva veća nego li svih drugih kosih padeža zajedno. O tom svojstvu genitiva (u češkom jeziku) govori i Janda (2002).

² Naziv građevinskog poduzeća.

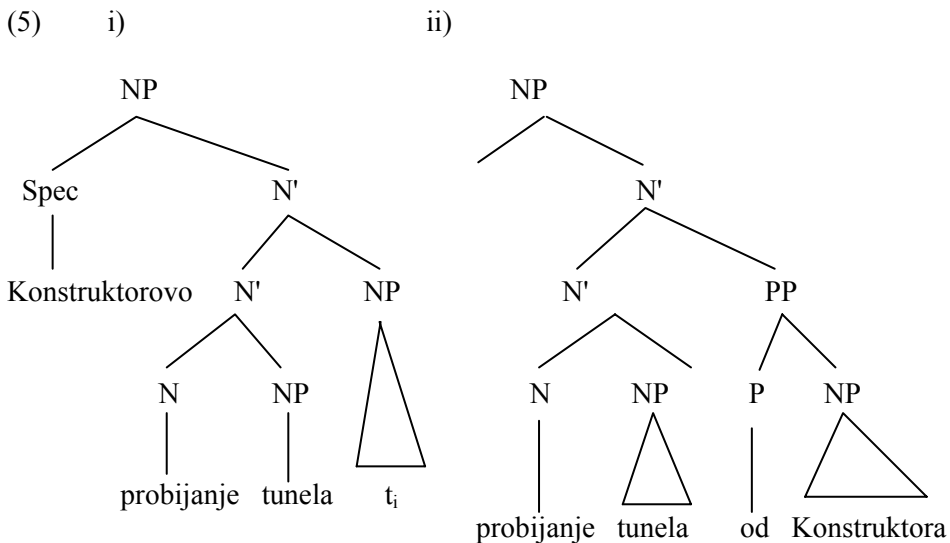
U prethodnoj skici odražava se jedna osobina koju sintagma u primjeru (2) nema, a to je činjenica kako je površinski redosljed takav da je svaka dopuna ujedno i glava idućoj genitivnoj dopuni, odnosno ustrojstvo prikazane sintagme ne sadržava samo jednu upravnu glavu, već četiri. Takav je sintaktički obrazac veoma produktivan u hrvatskom jeziku i vezan je za fenomen nominalizacije,³ pojavljivanje nerečeničnih jezičnih sredstava umjesto predikacije s finitnim glagolom (*pokretanje programa zapošljavanja invalida rada*). Još se također da uočiti jedno obilježje, a to je priložnost⁴ (adjacencija) koja prema Lindaueru (1995: 15) podrazumijeva: "...dass Kasuszuweiser und Kasusempfänger direkt benachbart sind." U promatranom primjeru svaka je genitivna dopuna – primatelj padeža - u izravnom dodiru sa svojom glavom – pridruživačem padeža. Postavlja se pitanje je li riječ o svojevrsnoj zakonomjernosti u izgradnji NP ili je riječ o slučajnosti u konfiguraciji te sintagme. Prikaz neovjerenog izraza **probijanje tunela Konstruktor*a bio bi sljedeći:

Unatoč prividnom načelu priložnosti ta je sintagma neovjerena i besmislena jer NP *Konstruktor*a nije dopuna imenici *tunela*, između njih ne postoji tematski odnos, već je *Konstruktor*a dopuna imenici *probijanje*. Na D-strukturi frazi *Konstruktor*a nema što pridružiti padež budući da do strukturnog pridruživanja padeža dolazi samo u konfiguraciji [N, NP]. Da bi bila ovjerena sintagma, NP *Konstruktor*a mora biti pomaknut na položaj u kojem može dobiti padež. Prema tome: "potreba za padežom uzrok je NP-pomicanju", tvrdi Mihaljević (1998: 202). Dva su načina da dođe do pridruživanja padeža:

³ Rezultat su nominalizacije u primjeru (3): *početak, provedbe i razminiranja*.

⁴ M. Mihaljeviću (1998: 209) naziv *priložnost* suprotstavlja *podložnosti (subjacencija)*, a naziv *priložnost* u ovom radu odnosi se isključivo na moguće obilježje pri NP-pomicanju.

Prvi je način (5i) da NP bez padeža (*Konstruktor*) bude pomaknuta na položaj odrednika (specifikatora), odnosno na mjesto subjekta cijele NP, te tako dobiva kongruencijski padež od glavne imenice. Na mjestu s kojeg je pomaknut, ostavljen je trag t_i koji sprječava u tom slučaju dodjelu padeža, odnosno da uslijedi genitivni argument koji bi bio u vezi s glavom NP. Kada je izrečen objekt NP (*tunela*), to je i najuobičajenije mjesto za temeljno generirani subjektivni genitiv. Drugi je način (5ii) da imenični argument dobije padež bez L-označavanja (upravljanja leksičkom glavom), tzv. P-umetanjem, u tom slučaju prijedloga *od*, čime cijela skupina dobiva također status dopune, a time i mogućnost θ (tematskog) – označavanja. Na temelju interpretacije sintagme (2) može se zaključiti da genitivi, argumenti iste glave, nikada ne mogu biti u linearnom redosljedju jer onom drugom ne može biti pridružen padež te stoga mora biti pomaknut na mjesto odrednika cijele fraze ili može dobiti padež uvodenjem prijedloga.

Iako nominalizacija nije primarno predmetom ovoga članka, valja prokomentirati prethodne primjere jer su i oni u vezi s odnosom NP-pomicanja i genitiva. U primjeru danom u skici (5ii), koji je uporabno rjeđi i obilježeniji, moguća je i pojava leksičke jedinice *strana* (*probijanje tunela od strane Konstruktor*; *otkriće Amerike od strane Kolumba*; *bombardiranje Bagdada od strane saveznika*). Prijedložni izrazi *od strane* (*Konstruktor*, *Kolumba*) identični su s onima u pasivnim rečenicama (Tunel je probijen *od strane Konstruktor*; Amerika je otkrivena *od strane Kolumba*...). Unatoč gubitku pasivnoga rečeničnog ustrojstva u tim je sintagmama zadržano pasivno značenje. Može se postaviti i pitanje zašto bi se NP *Konstruktor*, koja je inače subjekt (agens/akter) imenice *probijanje*, kao što je i subjekt glagola *probijati* u rečenici, bila generirana iza imenice *probijanje* (kao u 5i), a ne na položaju odrednika (specifikatora), gdje se obično nalazi subjekt. No sintaktičke kategorije subjekta i objekta, koje su morfološki iskazane kao nominativ i akuzativ u rečenici, pri nomi-

nalizaciji uvijek bivaju ostvarene kao genitivi jer akuzativ i nominativ ne mogu biti adnominalni padeži. Stoga se u ovom radu zastupa gledište kako je genitiv na mjestu dopune temeljno generirani položaj.

3. Tematski genitiv(i)

Pojava NP-pomicanja odnosi se na 3 jasno odijeljene kategorije različite prema svomu postanku i stupnju obvezatnosti NP-pomicanja, ali koje dijele slična morfosintaktička obilježja, a to su: posvojni, subjektni i objektni genitiv.⁵ Zajedničko im je to da mogu biti zamijenjeni posesivima: posvojnim pridjevima ili zamjenicama:

- (6) a. kuća *moga prijatelja* – *prijateljeva* kuća – *njegova* kuća
- b. pisanje *Krleže* – *Krležino* pisanje – *njegovo* pisanje
- c. ranjavanje *vojnika* – *vojnikovo* ranjavanje – *njegovo* ranjavanje.

Tim vrstama atributnih genitiva upravna imenica dodjeljuje tematsku ulogu kao svojim argumentima. Tematske uloge imaju širok raspon interpretacije koji proizlaze iz našega znanja o svijetu te ne mora biti vezan samo za jednu vrijednost. U generativnoj literaturi ne vlada jedinstvo o njihovu određenju, jedni u njima (Mihaljević 1998: 191) vide semantičke uloge (relacije) što ih glava konstrukcije pridružuje svojim argumentima kao što su agens, pacijens, instrument, cilj i dr. Drugima su tematske uloge konceptualne, a nekima i sintaktičke naravi (Lindauer 1995: 11). Također ne vlada jedinstvo o njihovu broju i vrstama uloga te koji argumenti moraju imati obvezne dopune, a kod kojih je pojavljivanje dopuna (aktanata) fakultativno. No u teoriji N. Chomskog (1981) čini se kako je manje bitan oblik i ponašanje tematske uloge, a značajnije je načelo pri njihovu pridruživanju prema kojemu se svaka tematska uloga pripisuje samo jednom argumentu. Stoga između argumenta i tematske uloge vlada jednoznačan, podudaran odnos. Pridruživanje tematskih uloga neodvojivo je od supkategorizacijskog okvira koji sadržava podatke o tome koje dopune dopušta jedna leksička jedinica, stoga određeni položaj u sintaktičkoj strukturi nije zadan unaprijed, već on ovisi o leksičkoj jedinici koja ga otvara. (Mihaljević 1998: 190).

Imenična glava genitivu može pridružiti i tematsku posvojni ulogu, koja je standardna za sve imenske riječi, ali koja ima veliki semantički raspon.⁶ Zbog toga Lindauer tvrdi kako nije jednostavno odrediti vrstu atributnoga (prenominalnoga) genitiva kao u izrazu:

⁵ U literaturi se spominje i genitiv nositelja osobine (Feleszko), no s obzirom na njegovu transformacijsku povijest (ljepota *žene* ← *žena* je lijepa; vedrina *profesora* ← *profesor* je vedar) smatram kako je riječ o inačici subjektnoga genitiva (pisanje *djece* ← *djeca* pišu).

⁶ Vidi Postma (1997), Latewitz (1994). Raspon se kreće od odnosa dio-cjelina (za živo i neživo), rodbinskih i drugih odnosa među ljudima do pravog vlasništva.

- (7) *Kleos* Bilder wurden gestohlen
'Kleopatrina je slika ukradena'

te zaključuje:

Kleo kann als Agens, Possessiv oder Thema bzw. als Genitivus auctoris, Genitivus possessivus, Genitiv des Produkts usw. Interpretiert werden. Mit anderen Worten, die verschiedenen thematischen Genitivattributstypen lassen sich strukturell nicht voneinander unterscheiden. (Lindauer 1995: 145)⁷

Svaka neizvedena imenica može pridružiti jednu tematsku ulogu genitivu; ako je riječ o izvedenoj imenici, nastaloj poimeničenjem glagola, tada mogu biti pridružene dvije, kao u primjeru (5). Razlike između tematskih i netematskih atributnih genitiva u hrvatskom jeziku sastoje se u sljedećem:

1. Može se uspostaviti korelacija između NP-pomicanja i tematskih genitiva, dok za ostale atributne, netematske genitive to ne vrijedi:

- a) dijelni (partitivni) genitiv: šalica *mlijeka* - **mliječna* šalica - *šalica *od mlijeka*
- b) objasnidbeni (eksplikativni): ideja *slobode* - **slobodna* ideja – *ideja *od slobode*
- c) kvalitativni (G. svojstva): automobil *visoke klase*– (?)*visokoklasni* automobil – *automobil *od visoke klase*.

2. Kod netematskih genitiva mora biti zadovoljeno načelo priložnosti (adjacencije), odnosno oni moraju biti u izravnom dodiru s upravnom imenicom. Između glave i netematskih genitiva ne može stajati neka druga atributna kategorija; s druge strane imenica koja otvara mjesto tematskom genitivu⁸ može imati ispred i neku od drugih atributnih genitivnih kategorija kao dopunu:

- (8) a. *šalica *moje bake* mlijeka – šalica mlijeka *moje bake*
- b. *ideja *M. Luthera Kinga* slobode – ideja slobode *M. Luthera Kinga*
- c. *automobil *moga direktora* visoke klase - automobil visoke klase *moga direktora*.

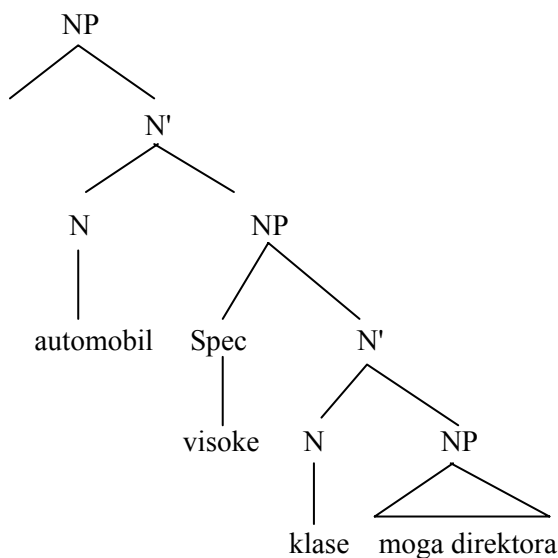
Strukturni prikaz bilo kojeg ovjerenog izraza u prethodnom primjeru otkriva jedan poseban problem vezan za posvojni (tematski) genitiv i postavku o padežnom pri-

⁷ U hrvatskoj gramatičkoj tradiciji nije uvriježeno izdvajati genitiv produkta i autorski genitiv kao posebne vrste te ih se uglavnom svodi na posvojni genitiv ili genitiv pripadanja.

⁸ Riječ je o posvojnem genitivu u navedenim primjerima.

druživanju pod upravljanjem u konfiguraciji [N NP]. Naznačimo ga skicom izraza u (8c):

(9)

Prema prikazu linearnog slijeda sastavnica dobiven je neovjeren i besmislen izraz jer je predstavljeno kako N *klase* pridružuje padež izrazu *moga direktora*, no strukturni je odnos bitno drukčiji jer padež pridružuje imenica *automobil*. To daje dovoljno razloga za pretpostavku kako atributnom posvojnem genitivu padež može dodijeliti i NP, odnosno svaka imenica koja ima padežnu ili PP-dopunu koji nisu tematski označeni.

4. Posvojni genitiv

Unatoč proširenosti drugih morfosintaktičkih sredstava u izricanju značenja koja imaju atributni tematski genitivi, polazište je u ovom radu kako je genitiv temeljno (bazično) generirani položaj jer su primjerice svi pridjevi, koji im konkuriraju, izvedeni od imenica pomoću sufiksa *-ov/ev*, *-ski*, *-ji*, *-in*. (Kuna 2001). Kada je riječ o posvojnim zamjenicama, u hrvatskom jeziku uz integralne oblike za 1. i 2. lice valja spomenuti i činjenicu kako se posvojni genitiv za 3. lice zadržao sve do 18. stoljeća (Hudeček 1991) i da ga tek tada počinju smjenjivati izvedeni oblici zamjenica pomoću sufiksa *-ov/ev*, ali tako da nisu dodani na korijenski morfem *nj-* već na flektirani genitivni lik: *nj-eg_G-ov*; *nj-ih_G-ov*. Iako rijetka i stilski obilježena, no i danas je uporaba genitiva ličnih zamjenica umjesto posvojnih zamjenica potencijalna vrijednost te se može uzeti u obzir kao dokaz primarnosti genitiva u odnosu na izvedene oblike za izricanje posvojnosti: *sa dna mene*; *u ime njega*; *na temelju njega*; *u sklopu nje* (Kuna 2003). Posljednje dvije sintagme pokazuju kako se genitivi ličnih

zamjenica nalaze uz imenice kod kojih je došlo do semantičkoga izbjeljivanja, gubljenja leksičkog značenja. U tom slučaju može se govoriti o složenim prijedlozima, tzv. sekundarnim prijedlozima, a zamjenica bi bila njihova dopuna (objekt).

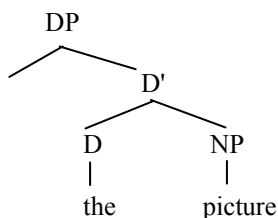
Zbog razumijevanja i prikazivanja ukupnog fenomena posvojnosti u teoriji načela i parametara (TNP) posebno mjesto zauzimaju posvojne zamjenice jer je upravo njihov opis indikativan za primjenu te teorije u opisu hrvatskog jezika.

4.1. DP- pretpostavka

Teorija načela i parametara (TNP) isprva je primijenjena u opisu jezika s članovima, koji su kao determinatori smatrani fraznim kategorijama. Uzimanje u obzir te kategorije u projekciju unijelo je svojevrsne modifikacije u jezični opis što je donekle udaljilo primjenu te teorije na slavenske jezike (v. Progovac 1998, Rutkowski 2002). Naime, prema takozvanoj DP-pretpostavci imenična ustrojstva treba promatrati kao maksimalne projekcije kategorije D, odnosno unutar determinatorske sintagme DP glava je D, a NP je samo njezina dopuna.⁹ U skladu s X'-teorijom takav način strukturiranja imeničnih izraza kao frazno strukturnih nalik je onom u IP/VP sustavu. No, pri takvu određenju nastaju i dva nova mjesta prizemljenja za atributne genitive, odnosno njihove ekvivalentne ili konkurentne oblike pri ispunjenju određenih semantičkih i pragmatičkih okolnosti, a to su D i SpecD. Mihaljević (1998: 276) smatra kako je u jezicima koji nemaju članove ta kategorija ostvarena kao posvojnost, a u jezicima s članovima, osim njih, u kategoriji D vide i posvojne zamjenice (Olsen 1989).

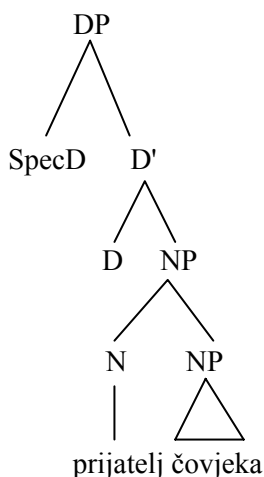
Ako se u strukturnim obrascima primijeni ta postavka na hrvatski jezik, mogu li se pojasniti relacije između atributnoga genitiva i posvojnih morfoloških oblika te koja se otvorena pitanja nalaze pri određenju posvojnih zamjenica na mjestu D. U sljedećem prikazu notacija NP primjenjuje se samo kada ukazuje na maksimalnu projekcije imenice, a NP može biti samo onda argument ako je uveden determinatorom (Latewitz 1924: 124).

Kao primjer uzmimo odnos *prijatelj čovjeka - čovjekov prijatelj - njegov prijatelj* koji se, u skladu s prethodnim, može naznačiti:

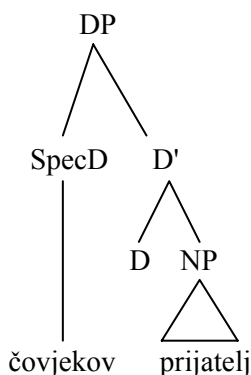

⁹ Tako engl. izraz *the picture* ima sljedeći prikaz:

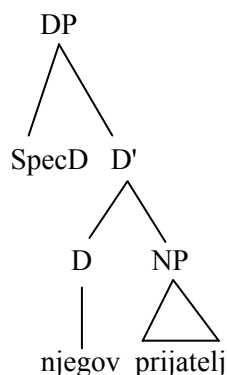
(8) i)

ii)

iii)

U skici (8i) jasno je kako je nebitno je li prikaz u DP ili NP sustavu, jer NP *čovjek* padež dobiva od svoje matrične imenice. U (8ii) dopuna *čovjek* pomaknuta je na mjesto SpecD, padež (genitiv) joj na tom položaju ne može biti pridružen jer to nije upravljano mjesto te ono nije Θ -označeno. No ako posvojni pridjev može stajati umjesto genitiva, tada nedvojbeno i on ima tematsku ulogu. Pri pomicanju pretpostavimo da sudjeluje apstraktna (prazna) kategorija Poss, koja je sadržana u kategoriji D, dodajući pomaknutom elementu tvorbeni sufiks *-ov* za oznaku posvojne uloge, pri tome se oni amalgamiraju, a kongruencijski padež dobivaju preko posredne projekcijske razine D'.

No dvojbeno je strukturiranost posvojne zamjenice u (8iii). Olsen (1989) poriče kako je mjesto posvojnih zamjenica na položaju D jer očigledno je kako i one mogu biti tematski označene, u suprotnom značenje triju interpretiranih atributa ne bi bilo spojivo, odnosno zamjenica *njegov* ne bi mogla stajati umjesto prenominalnog atributa (*čovjekov*) i postnominalnog atributa (*čovjeka*). To je u suprotnosti s općim načelom o dodjeljivanju tematskih uloga budući da se uloge odnose samo na maksimalne projekcije, a ne na leksičke glave. Iz skice (8iii) proistječe kako glava skupine *njegov* dodjeljuje tematsku ulogu svojoj dopuni (*prijatelj*), za razliku od prikaza u (8i) gdje je tematski označen *čovjek* od svoje leksičke glave *prijatelj*.

Drugi argument protiv položaja D za posvojne zamjenice jest i objašnjenje pravilnosti izraza u kojima se posvojna zamjenica nalazi u koordinaciji s posvojnim pridjevom:

(9) *moj i bratov album.*

U skladu s prikazima u (8) jedan bi posvojni oblik (pridjev) bio na položaju SpecD, a drugi bi zauzimao položaj D. Međutim, prethodni je primjer *moj i bratov album* gramatičan, oba oblika imaju istu sintaktičku ulogu atributa, morfološki gledano posvojne se zamjenice sklanjaju kao i posvojni pridjevi, razlika je jedino u upućivačkom karakteru zamjenica, ali i sintaktičkom redoslijedu. S tim u vezi Silić zaključuje:

Pronominalni će posesivni determinatori imati distribuciju kao diferencijalni demonstrativni – isključivo regresivnu: *njegova nova bijela košulja*. Jedino adjektivni posesivni determinatori mogu mijenjati svoja mjesta: *bratova nova bijela košulja* i *nova bijela bratova¹⁰ košulja*. (Silić 1992/3: 405)

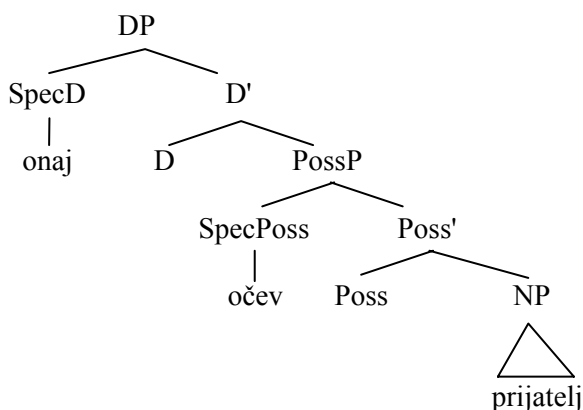
U odnosu na ostale pridjeve i zamjenice, njima može biti dodijeljena tematska uloga kao i određenim atributnim genitivima, a to znači da dijelom imaju i obilježja riječi N. Ako se prihvati opća oznaka za ulogu pridjevnice riječi kao A (adjektiv), tada bi posvojne pridjeve i zamjenice valjalo označavati kao A/n. Prema iznesenim pokazateljima posvojna zamjenica i posvojni pridjev u izrazu *moj i bratov album* zauzimaju isti položaj, a u takvoj strukturi to je samo odrednik (SpecD), odnosno subjekt DP.

4.2. Kategorija Poss

S obzirom na slična semantička svojstva i sintaktički status između različitih riječi koje mogu pripadati funkcionalnom razredu determinatora te na potrebu da ih se lakše strukturno razluči, smatramo kako ima razloga da se između DP i NP sloja uvede međusloj, koji bi obogatio strukturu i jasnije naznačio granicu između posesiva i drugih izraza koji imaju viši hijerarhijski položaj (čestice, druge zamjenice), odnosno specificiraju cijelu DP, a to se vidi i u poretku riječi (Rutkowski 2002). Taj bi međusloj predstavljala funkcionalna kategorija **Poss** sa svojom maksimalnom projekcijom **PossP**. Glavno je obilježje kategorije Poss [+određeno] te je stoga ona hijerarhijski podređena praznoj kategoriji D koja ima morfosintaktičko obilježje [±određeno]. No pri tome treba istaknuti da ona ne označuje tematski pomicanu imenicu jer je ona tematski označena od N. S tim u skladu sintagma *onaj očev prijatelj* ima sljedeći prikaz:

¹⁰ Podcrtao B. K.

(10)

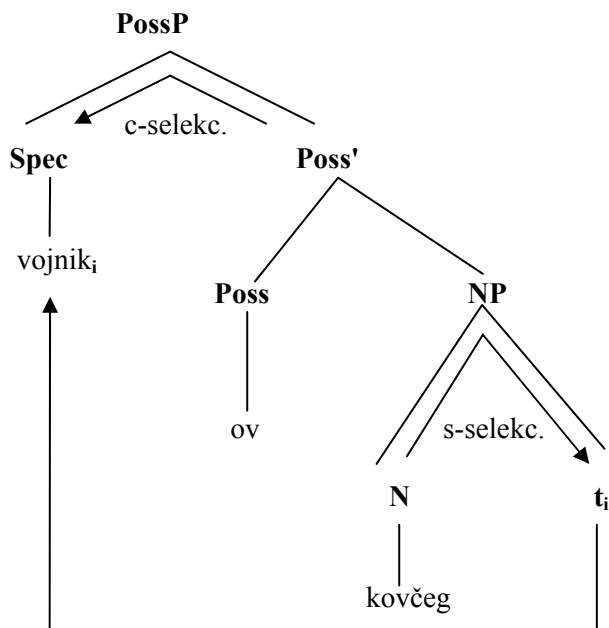
Ako se prihvati teza kako genitivi imenica pod izvjesnim uvjetima podliježu NP-pomicanju, odnosno dobivaju od kategorije Poss posvojne sufikse: *ov/ev*, *-ski*, *-ji*, *-in*, a s njima i obilježje [+određeno], pojavljuje se nejasnoća koja se otkriva u jezičnoj uporabi. Naime, iako su svi morfološki posvojni likovi značenjski određeni, oni mogu imati gramatičke morfeme svojstvene za sklonidbu prema imeničnoj i pridjevnoj promjeni:

- (11) a. *frazemi iz Slamnigova romana*
 b. *frazemi iz Slamnigovoga romana.*

No, pridjevna promjena (11b) za određeni vid kod posvojnih je pridjeva zalihosna jer oznaku određenosti ima sufiks *-ov*, stoga se u pravilu preporučuje imenična promjena (Barić i dr. 1999: 167). Pojavu obiju nastavačkih paradigmi kod tih pridjeva može se tumačiti analogijom u odnosu na opisne pridjeve, a ne dodatnim semantičkim razlozima jer u oba prethodna primjera izrazi se odnose na isto, na frazeme koji su uzeti, izdvojeni iz određenog, a ne neodređenog referenta – romana koji je napisao Slamnig, bez obzira koji se oblik upotrijebio.

Središnja pojava ovoga rada jesu uzroci pomicanja genitiva na mjesto odrednika, odnosno njegova ostanka na osnovnom postnominalnom položaju. Koji se svi semantički i sintaktički procesi događaju pri njegovu pomicanju – naznačimo to na primjeru odnosa *kovčeg vojnika* – *vojniov kovčeg*:

(12)

Pod određenim uvjetima genitivna dopuna, sa svog temeljno generiranog položaja, pomiče se na mjesto odrednika pri čemu ostavlja priložni relevantni trag t_i koji sprječava ponovno dodjeljivanje tematske uloge, tako da je izraz **vojnikov kovčeg t_i prijatelja* neovjeren. Pri pomicanju kategorija Poss, koja c-selektira svoj argument, dodjeljuje mu nesamostalni morfem *-ov*, a zahvaljujući odnosu odrednik–glava, on tako utječe na određenost cijele sintagme PossP. No prije pomicanja ona je značenjski obilježena, s-selektirana od glave N, u tipičnom položaju koji se povezuje s tematskim relacijama: glava – komplement (Chomsky 1995: 172). Isto tako tematsku ulogu ne može dodijeliti kategorija Poss jer tematska se uloga dodjeljuje samo pod rekcijom (Latewitz 1994: 124).

4.3. Uzroci pomicanja posvojnoga genitiva

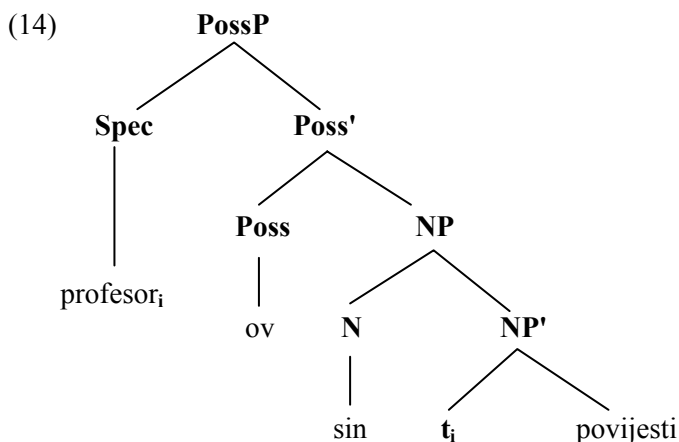
Hoće li posvojni genitiv (kao NP dopuna) biti pomaknut na mjesto odrednika ili ne – ovisi o sintaktičkim, semantičkim i pragmatičkim uvjetima i ne može se uspostaviti takvo pravilo koje bi obuhvatilo sve moguće situacije. Svrha je svakog teorijskog modela, posebice unutar GG, što više značenja obuhvatiti sa što manje (sintaktičkih) pravila. Kada je riječ o strukturnim ograničenjima, tu vrijedi opće pravilo:

1. Pomicati se putem kategorije Poss može samo slobodna leksička glava NP-dopune, ako glava ima dopunu ili odrednika, pomicanje je neovjeren, bez obzira na vrstu imenice koja je unutar NP.

Zato vrijedi:

- (13) a. sin *profesora* – *profesorov* sin
 b. sin *profesora povijesti* - **profesorov* sin povijesti
 c. sin *ambicioznog profesora* - **profesorov* sin ambicioznog

Neovjerenost se može i strukturno prikazati:

Trag t_i koji ostaje na mjestu pomaknute glave ne može pridružiti padež dopuni *povijesti*, to može samo ako je glava leksikalizirana (Mihaljević 1998: 210-3).

U slučaju kada se tematski genitivni atribut pojavljuje bez vlastite dopune ili odrednika, razlog da se on pomiče iz svog temeljnog i tematski označenog položaja kontekstualno je uvjetovan, a u obzir valja uzeti njegovo leksičko značenje te vrstu odnosa koji izriče. Razloge pomicanja Chomsky objašnjava načelom ‘pohlepe’ (greed) iz kojeg proistječe kako jezični elementi mogu biti pomicali samo iz “egoističnih” razloga, da bi bila ispitana njihova vlastita obilježja (K. Latewitz 1994: 131).

Glavni razlog pomicanja atributnoga genitiva na mjesto odrednika jest provjera obilježja **određenosti** te s tim u skladu vrijedi sljedeće pravilo:

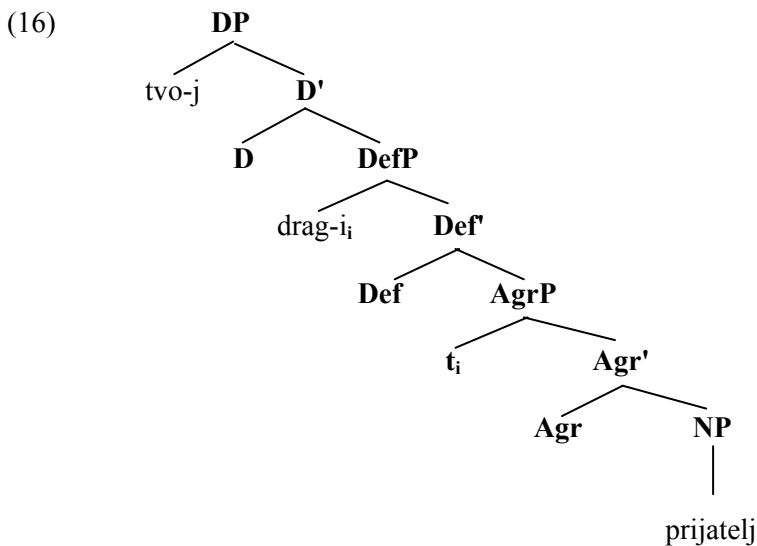
- Težnja svake imenice kao glave NP da bude što jasnije izdvojena i prepoznata, određena na temelju posvojnog odnosa u najširem smislu riječi, razlogom je pomicanja genitiva u projekciju gdje dobiva od PossP tvorbeni sufiks koji nedvojbeno ima jaku morfološku oznaku određenosti.

Kako obilježje određenosti koje sadržavaju posvojni sufixi u pridjevima utječe na određenost cijele sintagme, vidi se u primjerima gdje su u korelaciji i drugi pridjevi koji nisu izvedeni od imenica:

- (15) a. *Marijin*∅ *stari* rođak; *Kanditov*∅ *ljuti* bombon
 b. **Marijini* *stari* rođak; **Kanditovi* *ljuti* bombon
 c. **Marijin*∅ *star*∅ rođak; **Kanditov*∅ *ljut*∅ bombon.

U tim se primjerima krije svojevrsni paradoks. Sintagme u (15b) u kojima postoji formalna (morfološka) podudarnost u obilježjima roda, broja i padeža (Agr)¹¹ te određenosti (Def) i to između pridjeva s određenim nastavkom *-i*, kao i sintagme u (15c), u kojima postoji podudarnost između pridjeva s nastavkom za neodređeni vid *-∅*, čine zapravo negramatične izraze. S druge strane pravilan je izraz u (15a) gdje nema morfološke podudarnosti kada je u pitanju određenost pridjeva. Objašnjenje te pojave sastoji se u sljedećem: tvorbeni sufixi *-in* i *-ov* sadržavaju toliko snažno obilježje određenosti da im nije potreban i gramatički nastavak za oznaku određenosti koju imaju pridjevi muškoga roda. U suprotnom, ako su im dodani, takvi su likovi neovjereni.

Očigledno je kako posvojni oblik (pridjev) ima utjecaj na druge pridjeve iza njega da imaju gramatički signal određenosti, nastavak za određenu sklonidbu, a da to nije svojstvo glave sintagme. Lj Progovac (1997) pokazuje taj fenomen u strukturnom prikazu koji je obogaćen s dvije nove projekcijske razine, kategorijama određenosti (Def) i sročnosti (Agr), a na primjeru s posvojnomo zamjenicom u izrazu *tvoj dragi prijatelj*:

¹¹ Od engl. *Agreement*, obilježje sročnosti.

Pod pretpostavkom da posvojna zamjenica *tvoj* nastaje iz položaja Spec od NP koji je argument od N, tada bi se pomičući preko DefP očekivalo da je morfološki određen, da ima nastavak *-i*, tvrdi Lj Progovac. Isti strukturni odnos vrijedi i u primjeru (15a).

5. Zaključak

Genitiv se često poistovjećuje s gramatičkom oznakom imenica u atributnoj ulozi, a u uporabi on je i najčešći padež u kojem se nalaze NP, neovisno o njihovoj sintaktičkoj ulozi. Tomu pridonosi i svojstvo genitiva za konsekutivnim ulančavanjem u nominalizacijskim postupcima, pri čemu je svaki idući genitiv u linearnom slijedu dopuna prethodnom (*početak provedbe plana razminiranja područja Baranje; pokretanje programa zapošljavanja invalida rada*). Međutim genitivni argumenti ne mogu biti nanizani jedan za drugim ako su oni dopuna iste glave jer onom drugom ne može biti pridružen padež (**probijanje tunela Konstruktora, *otkriće Amerike Kolumba*). Stoga je potreba za padežom uzrok NP-pomicanja, a u opisivanim primjerima to je mjesto odrednika, pri čemu dobiva posvojni sufiks i kongruencijski padež od glave (*Konstruktorovo probijanje tunela; Kolumbovo otkriće Amerike*). Drugi je način pridruživanja P-umetanje, odnosno da prijedlog bude glava (*probijanje tunela od(strane) Konstruktora, otkriće Amerike od Kolumba*). Iako ne vlada jedinstvo u generativnoj teoriji kada je riječ o tematskim ulogama, nedvojbeno je načelo kako se svaka tematska uloga pripisuje samo jednom argumentu, a o obilježjima leksičke jedinice ovisi koja će uloga biti dodijeljena. U hrvatskom su jeziku netematski genitivi sintaktički uvijek neposredno iza glavne imenice pri čemu mora biti zadovoljeno načelo priložnosti (nalaze se u kontaktnom položaju), dok tematski genitiv mogu stajati i iza nekog drugog genitivnog argumenta (ideja *relativnosti* A. Einsteina) Inače NP-pomicanju podliježu samo tematski obilježeni genitivi (posvojni, subjektni, objektni) koje mogu zamijeniti posvojni oblici: pridjevi i zamjenice.

U drugom dijelu rada težište je bilo usmjereno na sličnosti i razlike između posvojnoga genitiva kao temeljno generiranog položaja i drugih konkurentnih posvojnih oblika unutar DP-pretpostavke. Iznijeti su argumenti protiv položaja posvojnih zamjenica na mjestu D. Između DP i NP sloja u opis je uveden novi međusloj koji predstavlja funkcionalna kategorija Poss s glavnim obilježjem [+određeno] koji je podređen praznoj kategoriji D, a koju karakterizira obilježje [±određeno]. Do NP-pomicanja posvojnoga genitiva može doći samo ako nema dopunu ili odrednika, u suprotnom je neovjereno (sin *profesora* povijesti - **profesorov* sin povijesti), a kao glavni razlog te pojave jest težnja svake imenice da bude što jasnije izdvojena, prepoznata i određena na temelju posvojnoga odnosa. Eksplicitnost obilježja određenosti koje sadržavaju sufiksi posvojnih oblika zrcali se u postavama kada iza njih slijedi pridjev koji mora imati oznaku određenosti, iako ju posvojni oblik nema gramatički izraženu (Kanditov *ljuti* bombon; *tvoj dragi* prijatelj).

Adresa autora:

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera
 Filozofski fakultet
 Katedra za hrvatski jezik
 L. Jägera 9
 HR-31000 Osijek

Literatura:

- Barić, Eugenija, L. Hudeček, N. Koharević, M. Lončarić, M. Lukenda, M. Mamić, M. Mihaljević, Lj. Šarić, V. Švačko, L. Vukojević, V. Zečević, M. Žagar (1999). *Hrvatski jezični savjetnik*. Zagreb: Pergamena, Školska knjiga.
- Chomsky, Noam (1981). *Lectures on Government and Binding*. Dordrecht: Foris.
- Chomsky, Noam (1995) *Minimalist Program*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Feleszko, Kazimierz (1970). *Skladnia genetiwu i wyrażen przyimkowych z genetiwem w języku serbsko-chorwackim* prijev. (1995) *Značenja i sintaksa srpskohrvatskog genitiva*, Beograd.
- Hudeček, Lana (1991). Posvojna funkcija genitiva ličnih zamjenica za 3. lice u hrvatskom književnom jeziku do kraja 18. stoljeća. *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik* 17: 27-46.
- Janda, Laura, Steven J. Clancy, (2002). *Genitiv*, The Case Book Series for Czech, Textbooks Exercises, and Interactive CD-ROMs, presenting the Case System of the Slavic Languages.
- Kuna, Branko (2001). Odnos adnominalnoga genitiva i pridjeva. *Drugi hrvatski slavistički kongres. Zbornik radova I*, ur. Dubravka Sesar i Ivana Vidović Bolt, 503-509. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo – Filozofski fakultet.
- Kuna, Branko (2003). Između atributne i predikatne posvojnosti. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 29: 157-173.
- Lattewitz, Karen (1994). Eine Analyse des deutschen Genitivs. *Linguistische Berichte* 150: 118-46.
- Lindauer, Thomas (1995). *Genitivattribute: Eine morphosyntaktische Untersuchung zum deutschen DP/NP-System*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Mihaljević, Milan (1998). *Generativna sintaksa i semantika*. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo.
- Olsen, Suzan (1989). Das possessivum: Pronomen, Determinans oder Adjektiv? *Linguistische Berichte* 120: 133-153.
- Postma, Gertjan (1997). On the configurational nature of possession. *Lingua* 101: 271-204.
- Progovac, Ljiljana (1998). Determiner phrase in a language without determiners. *Journal of Linguistics* 34: 165-179.
- Rutkowski, Pawel (2002). Noun/pronoun asymmetries: Evidence in support of the DP hypothesis in Polish. *Jezikoslovlje* 3.1-2: 159-170.

Silić, Josip (1992). Aktualizator *jedan* u hrvatskom jeziku (uvodna razmišljanja). *Filologija* 20-21: 403-411.

NP-MOVEMENT AND THE POSSESSIVE GENITIVE

The paper discusses the place of the genitive in the derivation of complex NPs, particularly in relation to other, competing syntactic means. The study that relies on some modular components of the theory or principles and parametres (X' theory, case theory, and the theory of thematic roles) focuses on the NP-movement of the possessive genitive out of the base-generated position into the specifier position or into the projection occupied by the possessive suffix. The author argues that in order to explain the phenomenon a new level should be recognized between DP and NP—the functional category Poss. NP-movement is explained as the tendency of nouns to be as determined and actualised as possible. The influence of the morphosyntactic property of determination of possessive forms on other congruent attributes is examined.

Key words: complement, specifier, NP-movement, DP-hypothesis, thematic genitive, possessive genitive, possessive adjective, thematic roles